

Ministerieel besluit tot definitieve bescherming als monument van de bunkers en loopgraven van de sector van de 'Nordabschnitt' bij het Mastenbos uit de Eerste Wereldoorlog in Kapellen

DE VLAAMSE MINISTER VAN FINANCIEN EN BEGROTING,
WONEN EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot delegatie van beslissingsbevoegdheden aan de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 2 oktober 2019 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 8, §1, 2°;

Gelet op het ministerieel besluit van 10 mei 2019 tot voorlopige bescherming als monument van de bunkers en loopgraven van de sector van de 'Nordabschnitt' bij het Mastenbos uit de Eerste Wereldoorlog in Kapellen;

Gelet op het openbaar onderzoek dat gehouden is van 4 juli 2019 tot en met 3 augustus 2019 en waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek, waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van de bunkers en loopgraven van de sector van de 'Nordabschnitt' bij het Mastenbos uit de Eerste Wereldoorlog aantoonst;

Overwegende dat de bunkers en loopgraven van de sector van de 'Nordabschnitt' bij het Mastenbos uit de Eerste Wereldoorlog in Kapellen van algemeen belang is omwille van de historische waarde, archeologische waarde, architecturale waarde, technische waarde en culturele waarde;

Overwegende dat de bunkers en loopgraven van de sector van de 'Nordabschnitt' bij het Mastenbos uit de Eerste Wereldoorlog als monument historische waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

Deze bescherming omvat een groot aantal bunkers, loopgraven en andere veldversterkingen in en ten zuidwesten van het Mastenbos, die tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn opgetrokken als onderdeel van een bataljonssector van de 'Nordabschnitt'. De 'Nordabschnitt' is een Duitse stelling, die vanaf 1916 ten noordoosten van Antwerpen werd aangelegd, als onderdeel van de 'Stellung Antwerpen'. De stelling situeert zich meer bepaald tussen de Schelde stroomafwaarts en het kanaal Dessel-Schoten. Samen met de 'Hollandstelling' en de 'Turnhoutkanalstelling' diende de 'Nordabschnitt' een geallieerde aanval vanuit het neutrale Nederland op te vangen. Als onderdeel van de 'Stellung Antwerpen' getuigt de zwaar uitgebouwde stelling van het strategisch belang dat werd toegedicht aan de havenstad Antwerpen.

De 'Nordabschnitt' werd min of meer aangelegd langs het tracé van de Belgische verdedigingswerken rond de vesting Antwerpen. Er werd hierbij maximaal gebruik gemaakt van de forten en schansen van de 'Buitenlinie', maar ook van de veldversterkingen en bunkers die het Belgisch leger tijdens de eerste twee oorlogsmaanden had aangelegd in de intervallen

tussen de forten en schansen. Behalve de permanente verdedigingswerken recupereerde het Duitse leger ook de Belgische veldversterkingen voor hun 'Nordabschnitt'. Bij de bewaarde loopgraven en andere veldversterkingen zitten structuren die teruggaan op en dus herkenbaar zijn als typische Belgische 'tranchées', zigzagloopgraven of andere structuren uit de eerste oorlogsmoederen. Bewaarde sporen van Belgische veldversterkingen uit de eerste oorlogsmoederen zijn zeldzaam.

De Duitse verdedigingsstelling 'Nordabschnitt' bestond uit een geheel van inundatiezones, schootsvelden, draadversperringen, loopgraven, mitrailleuropstellingen, observatieposten, bunkers en artilleriestellingen. In het Mastenbos is een hoge concentratie aan bunkers, loopgraven en andere veldversterkingen bewaard, die een uniek ensemble vormt, dat voor zover bekend nergens anders kan teruggevonden worden in Vlaanderen. Deze verdedigingswerken getuigen van de zware uitbouw van deze Duitse stelling, gebaseerd op goed uitgebouwde loopgraven en een groot aantal stevige bunkers, bedoeld voor uiteenlopende militaire functies.

De 'Nordabschnitt' was op verschillende niveaus georganiseerd in sectoren. In dit dossier zijn de bunkers en loopgraven geselecteerd, die behoorden tot één bataljonssector, met name 'Unterabschnitt II, 3. Regimentsabschnitt, Bataillonsabschnitt I'. Bijna alle bunkers uit deze sector zijn bewaard, waardoor deze een gaaf bewaard ensemble aan bunkers vormen. Dit ensemble is representatief voor de opbouw van een dergelijke sector.

Net zoals elders in de 'Stellung Antwerpen' werd de bunkertypologie van de 'Kaiserliche Fortifikation Antwerpen' toegepast. De site scoort hoog op historische contextwaarde, gezien de opbouw van het loopgravensysteem met gevechtloopgraven en verbindingloopgraven en de inplanting van de vele bunkertypes in de loopgraven meestal nog op het terrein kan afgelezen worden. De voorste, doorlopende loopgravenlijn herbergde manschappenonderkomens van het type VI en observatieposten van het type IX en XIV. In inspringende hoeken van de voorste loopgraven werden mitrailleursposten van het type IV en geschutsbunkers van het type VIII ingeplant voor flankerend vuur. Net achter de voorste loopgraven waren commandoposten van het type XVII ingericht. De grotere commandoposten van het type X waren nog verder achter de voorste linies opgetrokken. In tweede en derde lijn, waar korte stukjes loopgraaf waren aangelegd die bij een effectieve bezetting tijdens de zogenaamde 'Armierung' met elkaar zouden verbonden worden, werden onderkomens van het type II, VI en VII opgetrokken. Nog verder achter de voorste loopgraven werden open mitrailleurstellingen met bunkers van het type II ingericht. Helemaal achteraan waren commandoposten van het type XVI opgetrokken van waaruit de volledige regimentssector en corresponderende artilleriegroepen dienden bevolen te worden.

Het belang van de historische context manifesteert zich ook bij de afwerking van de bunkers. Bunkers van hetzelfde type die in de meest vooruitgeschoven loopgraven waren ingeplant, werden anders afgewerkt dan bunkers in tweede of derde positie. Bij de bunkers in de meest vooruitgeschoven loopgraven werd ook meer aandacht besteed aan camouflage. Een uitgekende inplanting in de borstwering van de loopgraven, waardoor de bunkers deels zijn aangeaard, grasbegroeiing op het dak, maar ook betonspatten op de niet bedekte delen van de bunkers en roodbruine verf in de toegangen en muuropeningen verwijzen naar de inspanningen om de bunkers efficiënt te camoufleren. Op Duitse luchtfoto's uit de oorlog zijn de bunkers in de loopgraven inderdaad moeilijk te onderscheiden.

Tijdens het interbellum werden nieuwe stellingen gebouwd, waaronder de Antitankgracht die tussen de forten en schansen van de voormalige 'Buitenlinie' werd aangelegd. Achter de Antitankgracht werden aan het begin van de Tweede Wereldoorlog uitgebreide veldversterkingen in opeenvolgende linies uitgebouwd, met kuilen voor fuseliers en mitrailleurs, die met elkaar verbonden werden via verbindingsgangen. Wallen werden opgeworpen om de vijand onder vuur te nemen. Een dergelijk ensemble aan veldversterkingen is in het noorden van het Mastenbos bewaard en wordt mee beschermd.

Ook de 'Nordabschnitt' werd ingeschakeld in het nieuwe Belgische verdedigingsstelsel. Vanuit de meest vooruitgeschoven loopgraven van de 'Nordabschnitt' werden nieuwe verbindingloopgraven aangelegd richting Antitankgracht. Sommige Duitse bunkers van de 'Nordabschnitt' werden aangepast, zodat ze gebruikt konden worden in het nieuwe defensiesysteem. Dit ensemble aan veldwerken dat vandaag nog goed herkenbaar is op het terrein tussen de 'Nordabschnitt' en de Antitankgracht kan als representatief beschouwd

worden voor de nieuwe verdedigingswerken die het Belgisch leger in mei 1940 aanlegde achter de Antitankgracht, toen een nieuwe wereldbrand uitbarstte.

Bij bijna alle bunkers is nog een bijkomende historische laag toegevoegd tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen toegangen en muuropeningen aan frontzijde werden dichtgemetseld op bevel van de Duitse bezetter, die vreesde voor het gebruik van deze bunkers als schuilplaatsen voor verzetslieden en geallieerde parachutisten;

Overwegende dat de bunkers en loopgraven van de sector van de 'Nordabschnitt' bij het Mastenbos uit de Eerste Wereldoorlog als monument archeologische waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

De archeologische context van de stelling lijkt in het Mastenbos in hoge mate bewaard. Uit Duitse documenten en luchtfoto's uit de oorlog en uit Belgische beschrijvingen uit de eerste naoorlogse maanden blijkt dat er in de omgeving van de loopgraven van de 'Nordabschnitt' behalve bunkers ook nog andere veldversterkingen werden aangelegd, waaronder observatieposten, mitrailleurstellingen en hindernissen. Dergelijke veldversterkingen genereren doorgaans een interessant bodemarchief. De huidige halfondergrondse ligging van de bunkers in de loopgraven suggereert dat er rond de bunkers en in de loopgraven, maar ook tussen de loopgraven in nog vele ondergrondse sporen terug te vinden zijn, die getuigen van de opbouw en bezetting van de stelling. Het gebied herbergt bovendien ook nog vrij zeldzame Belgische veldversterkingen uit de eerste oorlogsmaanden, die in de 'Nordabschnitt' werden gerecupereerd.

In de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog werd er tussen de nieuw aangelegde Antitankgracht en de meest vooruitgeschoven loopgraven van de 'Nordabschnitt' een ensemble aan veldversterkingen aangelegd, waaronder infanteriekuilen, mitrailleurstellingen en verbindingloopgraven die uitgegraven werden. Het is heel aannemelijk dat er in en rond deze veldversterkingen, die bovengronds deels in het terrein waarneembaar zijn, eveneens talrijke archeologische sporen zitten, die getuigen van de aanleg en bezetting van deze nieuwe stelling.

Het grootste deel van het oorlogserfgoed in het Mastenbos lijkt niet onderhevig geweest te zijn aan naoorlogse opruimacties en bevat dan ook een onderzoekspotentieel dat relevant kan zijn voor de kennis van de opbouw en de bezetting van de Belgische 'Hoofdweerstandstelling' aan het begin van de Eerste Wereldoorlog, de Duitse stelling uit de Eerste Wereldoorlog en de veldversterkingen die in de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog werden aangelegd;

Overwegende dat de bunkers en loopgraven van de sector van de 'Nordabschnitt' bij het Mastenbos uit de Eerste Wereldoorlog als monument architecturale waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

Net zoals elders in de 'Stellung Antwerpen' werd in de 'Nordabschnitt' de bunkertypologie van de 'Kaiserliche Fortifikation Antwerpen' toegepast. Door het gebruik van standaardontwerpen hoopte de Duitse legerleiding de bunkers sneller en efficiënter te laten optrekken.

In de bataljonssector bij het Mastenbos komen alle Duitse bunkertypes voor, die in de 'Nordabschnitt' ten noordwesten van het Fort Brasschaat werden opgetrokken. In de allereerste plaats zijn er de manschappenonderkomens van het type VI en VII. Daarnaast zijn er de kleine observatieposten voor de infanterie (type IX), waarvan een deel met een pantserplaat werd opgetrokken en een deel met een observatiegleuf. In enkele gevallen zijn de grotere observatieposten voor de artillerie (type XIV), eveneens voorzien van een pantserplaat. Er zijn de flankerende mitrailleurposten (type IV), met schiet- en kijkopening en de flankerende geschutsbunkers (type VIII), met bewaarde plaataffuit voor het kanon. Er zijn de mitrailleuronderkomens (type II) die anders werden afgewerkt in tweede of derde positie dan als onderdeel van een geïsoleerd mitrailleurnest. Er zijn de kleine commandoposten (type XVII) net achter de meest vooruitgeschoven loopgraaf, de grotere commandopost (type X) met gepantserde observatieplaat iets verder achter de meest vooruitgeschoven loopgraven en de grote commandopost (type XVI) helemaal achteraan in de sector. Al deze bunkervormen zijn doorgaans goed herkenbaar bewaard en vormen dus

een representatieve staalkaart van wat er in dit deel van de 'Nordabschnitt' werd opgetrokken.

Vele bunkers bezitten nog authentieke inrichtingselementen, waaronder nissen voor kachels of verlichting en ijzeren of houten structuren die verwijzen naar de inrichting van de desbetreffende bunkers. Andere kenmerken, zoals betonspatten op de buitenmuren of roodbruine verf in muuropeningen, verwijzen dan weer naar de inspanningen die werden geleverd om de bunkers goed te camoufleren.

In een aantal bunkers werden aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog aanpassingen uitgevoerd door het Belgisch leger, waaronder de creatie van nieuwe openingen en het plaatsen van ijzeren onderdelen voor een affuit voor mitrailleurs. De dichtgemetselde toegangen en andere muuropeningen verwijzen dan weer naar de Duitse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De site illustreert een opmerkelijk divers pakket aan loopgraventypes en andere veldversterkingen die ten tijde van de Eerste en Tweede Wereldoorlog werden aangelegd. Er zijn de typische Belgische loopgraven met een rechtlijnig tracé en teruggebogen flanken uit augustus en september 1914, die gerecupereerd werden in de 'Nordabschnitt', maar waarvan de vorm nog herkend kan worden. Daarnaast zijn er fragmenten van Belgische zigzaggende verbindingloopgraven bewaard, in de vorm van wallen, die leidden naar meer achterwaarts gelegen schuilplaatsen. Dergelijke schuilplaatsen werden ondergebracht in bewaarde aarden heuvels met korte flanken.

De Belgische 'tranchées' werden handig in de eerste, tweede of derde lijn van de 'Nordabschnitt' geïntegreerd en aangepast. Net zoals de nieuw aangelegde Duitse gevechtloopgraven werden ze voorzien van zwaar uitgebouwde borst- en rugweringen met op regelmatige afstand traversen. In de borstwering van deze gevechtloopgraven werden behalve betonnen ook andere observatieposten en open stellingen aangelegd. Verbindingsgangen naar de loopgraven in tweede of derde lijn waren eerder kronkelend, gekarteld of zigzaggend aangelegd. De geïsoleerde mitrailleurstussen, die nog verder achter de linies werden aangelegd, werden aangelegd in een korte loopgraaf waarin verschillende open mitrailleurstellingen waren ingebouwd. Dergelijk mitrailleurstussen werd rondom rond omgeven door een niervormige wal.

De veldversterkingen uit de Eerste Wereldoorlog lijken grondig te verschillen van de Belgische veldversterkingen uit het begin van de Tweede Wereldoorlog. Deze laatste lijken namelijk minder diep uitgegraven en minder zwaar uitgewerkt dan de Duitse loopgraven uit de 'Nordabschnitt'. Het Belgische verdedigingsstelsel uit 1939-1940 bestond vooral uit kuilen, die onderling met elkaar en met de 'Nordabschnitt' en de Antitankgracht werden verbonden via verbindinggangen met een grillig, gebroken tracé. Daarnaast werden ook wallen opgeworpen voor overbanks vuren;

Overwegende dat de bunkers en loopgraven van de sector van de 'Nordabschnitt' bij het Mastenbos uit de Eerste Wereldoorlog als monument technische waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

De bunkers hebben een technische waarde als betonnen constructies, die specifiek voor militaire doeleinden werden opgetrokken. Deze betonnen constructies met hun bouwtechnische kenmerken van zowel bovengrondse als ondergrondse aard, getuigen van het belang en de evolutie van de betonbouw in de stellingenoorlog, die de Eerste Wereldoorlog geworden was. Nooit eerder werden zo massaal betonnen verdedigingsconstructies opgetrokken als tijdens de Eerste Wereldoorlog. Daar waar er in de eerste oorlogsjaren werd geïmproviseerd en geëxperimenteerd met allerlei types en toegepaste technieken in de betonbouw, evolueerde men geleidelijk naar zo sterk en efficiënt mogelijk uitgedokterde standaardontwerpen, die in sommige gevallen voor meerdere doelen konden gebruikt worden. Deze doorgedreven standaardisatie, zoals toegepast in de 'Nordabschnitt', zou tijdens het interbellum en de Tweede Wereldoorlog verdergezet worden bij de uitbouw van heuse bunkerstellingen, met bunkers die tot in het kleinste detail waren gestandaardiseerd;

Overwegende dat de bunkers en loopgraven van de sector van de 'Nordabschnitt' bij het Mastenbos uit de Eerste Wereldoorlog als monument culturele waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

De bunkers, loopgraven en andere veldversterkingen hebben een culturele waarde als materiële getuigen van de 'Grooten Oorlog', die Vlaanderen jarenlang in zijn greep hield en het leven van ontelbaar veel mensen ingrijpend tekende of volledig verwoestte. De Eerste Wereldoorlog was een internationale gebeurtenis bij uitstek, waarbij het gros van Vlaanderen door een vijandelijke mogendheid werd bezet. De herinnering aan de Eerste Wereldoorlog kent nog steeds een breed maatschappelijk en internationaal draagvlak. De site is ook onlosmakelijk verbonden met de Tweede Wereldoorlog, door het hergebruik van de versterkingen uit de Eerste Wereldoorlog en de aanleg van nieuwe versterkingen. Ook deze nieuwe wereldbrand was een internationale gebeurtenis die het dagelijkse leven van de bevolking jarenlang domineerde en vele slachtoffers vergde,

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerendergoedbesluit van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen definitief beschermd als monument:

Bunkers en loopgraven van de sector van de 'Nordabschnitt' bij het Mastenbos uit de Eerste Wereldoorlog, Oude Galgenstraat zonder nummer, Kalmthoutsesteenweg zonder nummer, Baron Paul Kronackerdreef zonder nummer, Philippe Spethstraat 236 en Kapelsestraat zonder nummer in Kapellen, bekend ten kadaster: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummers 1A, 2B, 3A, 4A, 9A, 10A, 11C, 13D, 14C, 37E, 37F, 38A, 39B, 39C, 40A, 41A, 42A, 43A, 43B, 45A, 45B, 45C, 46A, 46B, 47A, 47B, 48, 49A, 50, 51, 52A, 52B, 53, 54A, 54B, 54C, 55, 56, 57A, 58B, 59A, 59B, 59C, 60A, 60B, 61B, 63C, 67, 68, 69A, 69B, 70B, 70C, 70D, 70E, 71B, 71C, 71D, 71E, 72B, 73A, 73B, 73G, 132, 133A, 133B, 153A, 154A, 179; sectie I, 132T en deel van het openbaar domein; 2de afdeling, sectie H, 177B, 181A, 182C, 183B, 204B, 225D 226A, 226B, 226C, 227C, 230A, 239M; sectie D, 52E (deel); sectie E, 233Z5 (deel) en deel uitmakend van het openbaar domein.

De definitief beschermde onroerende goederen zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de definitief beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. Het monument heeft de volgende erfgoedwaarden:

- 1° historische waarde;
- 2° archeologische waarde;
- 3° architecturale waarde;
- 4° technische waarde;
- 5° culturele waarde.

De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

Dit dossier omvat bunkers, loopgraven en andere veldversterkingen.

De Duitse bunkers van de 'Nordabschnitt' zijn allen gebaseerd op een specifieke standaardtypologie. Alle Duitse bunkers van de 'Nordabschnitt' waren opgetrokken uit gewapend beton. Het beton was gegoten tegen een houten bekisting. Daar waar mogelijk, werden ze in de opgehoogde wal van de loopgraven ingebouwd. Aan frontzijde waren ze onder aarde gebracht, waardoor ze voor de vijand niet zichtbaar waren. Aanaarding en grasbegroeiing op het dak kunnen nog getuigen van de toegepaste camouflage. Aan de achterzijde en rond schiet- of observatieopeningen aan de voorzijde van de bunkers uit de

voorste loopgraven werden doorgaans spatten beton aangebracht. Zodoende waren die delen van de bunker, die niet waren bedekt, moeilijk zichtbaar vanuit vliegtuigen of vanaf de vijandelijke zijde. In toegangen, schiet- en observatieopeningen of op de buitenmuren kan vaak nog een roodbruine verf waargenomen worden, eveneens aangebracht ter camouflage. Hoeken en randen aan de blootgestelde zijden werden afgerond, om treffers te doen afschampen. In de meer achterwaarts gelegen posities waren deze hoeken en randen schuin afgewerkt. Bunkers uit de voorste verdedigingslijnen waren namelijk anders afgewerkt dan meer achterwaarts gelegen bunkers. Het plafond van een bunker in de voorste loopgraven bestond uit gegolfde plaatijzers. In bunkers in de meer achterste lijnen waren houten planken tussen stalen liggers geplaatst.

De bunkers hadden doorgaans aan vijandzijde een wanddikte van 1 m. Aan de andere zijden van de bunker volstond 50 cm. Het dak diende tussen de 60 en 80 cm dik te zijn. Doorgaans is het plafond versterkt met een bekledingsplaat (gegolfde plaatijzers) of spoorrails. De vloerdikte bedraagt 5 cm. In bunkers kunnen diverse soorten nissen teruggevonden worden, onder meer voor een kachel of verlichting. IJzeren staven of verticaal geplaatste stalen balken, maar ook kleine uitsparingen in de binnenmuren, vaak met een blok hout of stuk ijzer erin, verwijzen naar de inrichting van de bunker.

Bij een deel van de bunkers is er ter hoogte van een toegang in zwarte verf een cijfer in een vierkant kader aangebracht. Dit cijfer correspondeert met het cijfer dat het Belgisch leger tijdens het interbellum toekende aan de geïnventariseerde bunkers.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden de toegangen en andere muuropeningen bij de meeste bunkers dichtgemetseld, op bevel van de Duitse bezetter.

De bunkertypes werden na de oorlog door het Belgisch leger aangeduid met Romeinse cijfers en met de Duitse afkorting. De Duitse bunkertypes die voorkomen in de bataljonssector bij het Mastenbos zijn:

Type II: MG ('Maschinen Gewehr Unterstand')

Onderkomen voor een mitrailleursploeg.

Rechthoekige bunker (circa 500 x 580 cm), met een gang van 125 cm breed parallel met de achtermuur. Deze verbond de zijdelingse toegangen tot de loopgraven met elkaar. Dit type heeft één binnenruimte die via een brede doorgang centraal in de gang kon betreden worden. De binnenwand aan frontzijde is versterkt met tegen elkaar geplaatste stalen balken bij de bunkers van dit type, die waren opgetrokken in een geïsoleerd mitrailleursoestel achter de linies.

Type IV: MG ('Maschinen Gewehr Unterstand')

Flankerende mitrailleurspost.

Bunker met rechthoekig grondplan (circa 500 x 630cm), met een gang van 125 cm breed parallel met de achtermuur. Deze verbond de zijdelingse toegangen tot de loopgraven met elkaar. Dit type heeft één binnenruimte die via een brede doorgang centraal in de gang kon betreden worden. In de voormuur zitten twee openingen, waarvan één bedoeld was als schietopening en de andere voor een zoeklicht. In de binnenmuren zitten verschillende nissen en openingen.

Type VI: U ('Unterstand' of 'Unterschlupf für 18 Mann')

Onderkomen voor manschappen.

Veelhoekige bunker (circa 840 x 420cm) met twee L-vormige toegangen aan de achterzijde en één binnenruimte. In de binnenmuren zitten verschillende nissen en openingen. In de achtergevel zitten doorgaans twee ronde openingen en één of meer verticale gleuven. Bij bunkers van dit type in de meest vooruitgeschoven loopgraaf staat er vaak centraal in de binnenruimte een verticale stalen balk, met onderaan twee maal twee ijzeren ogen als bevestigingspunt, waarin wellicht zitbanken of tafels konden inhaken.

Type VII: U Tr ('Untertreteraum')

Groter manschappenverblijf.

Rechthoekige bunker (circa 915 x 500 cm), met twee L-vormige toegangen aan de achterzijde en één grote binnenruimte. In de binnenmuren zitten verschillende nissen en openingen. In enkele bunkers van dit type zitten er nog restanten van ijzeren structuren, die wellicht dienden voor het boven elkaar plaatsen van britsen.

Type VIII: ZWSTR ('Zwischenraumstreiche')

Geschutsbunker.

Bunker met een rechthoekig grondplan (circa 480 x 555 cm) en één L-vormige toegang aan een zijkant, die uitmondt in de enige bunkerruimte. In de voormuur van de bunker zit een schietopening voor het kanon, met ernaast een kleine, naar buiten toe versmallende kijkopening, die met schuiven afgesloten kon worden. De schietopening meet aan buitenzijde 100 x 55 cm. De plaataffuit voor het kanon was met grote bouten doorheen de muur bevestigd aan de binnenwand van de bunker.

Type IX: IB ('Infanterie Beobachter')

Observatiepost voor een infanteriewaarnemer.

Kleine bunker met veelhoekig grondplan (circa 490 x 315 cm). Via een L-vormige toegang wordt de kleine binnenruimte bereikt. In het vooruitspringend deel zit een observatiegleuf, die naar het midden toe versmalt en met een schuif kon afgesloten worden. In andere observatieposten van dit type steekt er in het plafond van het vooruitspringend deel een 4 cm dikke ijzeren plaat, die vooraan gebogen en bovenaan vlak is. In het vlakke deel zit een ronde opening die met ijzeren schuiven gedicht kon worden. In het schuine deel van de pantserplaat, juist boven de betonnen wand, zit een kleine gleuf.

Type X: GB ('Gruppenbefehlstelle')

Commandopost met observatiegedeelte.

Bunker met veelhoekig grondplan (820 x 870 cm). Via één toegang en gang wordt de grote binnenruimte bereikt. Centraal aan frontzijde springt de muur vooruit: hier zit een opening, die afgesloten is met een 4 cm dikke ijzeren plaat, die vooraan gebogen en bovenaan vlak is. In het vlakke deel zit een ronde opening, die met ijzeren platen gedicht kon worden. In het schuine deel van de pantserplaat, juist boven de betonnen wand, zit een kleine gleuf.

Type XIV: AB ('Artillerie Beobachter')

Observatiepost voor een artilleriewaarnemer.

Veelhoekige bunker (circa 690 x 340 cm), met één L-vormige toegang en één binnenruimte. Centraal aan frontzijde springt de muur uit: in deze uitbouw zit een opening, die afgesloten is met een 4 cm dikke ijzeren plaat, die vooraan gebogen en bovenaan vlak is. In het vlakke deel zit een ronde opening die met ijzeren schuiven gedicht kon worden. In het schuine deel van de pantserplaat, juist boven de betonnen wand, zit een kleine gleuf.

Type XVI: IK of AK ('Inf. Reg. Kom.dr.Bef.Stelle' of 'Artl. Gruppen Kom.dr.Bef.Stelle')

Commandopost voor de bevelhebber van een infanterieregiment of van artilleriegroepen.

Rechthoekige bunker (circa 700 x 600 cm), met twee toegangen aan twee verschillende zijden, één gang, een grote en een kleinere binnenruimte, die ook nog eens onderling met elkaar verbonden waren. Tegen de binnenwand aan frontzijde zijn stalen balken verticaal tegen elkaar geplaatst.

Type XVII: ZF ('Zugführerunterstand')

Commandopost voor de bevelhebber van een 'Zug' (peloton).

Kleine bunker met asymmetrische vorm (circa 620 x 350 cm), één L-vormige toegang en een binnenruimte van 250 x 200 cm. In de muren zitten diverse uitsparingen en nissen.

Bunker 1:

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 73A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noord

Inplanting: In loopgraaf ten zuiden van Fort Ertbrand. Bij bunker eindigt wal met loopgraaf.

Aanvullende beschrijving: Grasbegroeiing op het dak. Betonspatten tegen achtergevel.

Toegangen zijn dichtgemetseld.

Bunker 2:

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummers 71D (deel), 73A (deel)

Type: II

Oriëntatie voormuur: noord

Inplanting: In loopgraaf ten zuiden van Fort Ertbrand. Bij bunker eindigt wal met loopgraaf.

Aanvullende beschrijving: Grasbegroeiing op het dak. Toegangen zijn dichtgemetseld.

Bunker 3:

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummers 71C (deel), 71D (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: In loopgraaf ten zuiden van Fort Ertbrand.

Aanvullende beschrijving: Grasbegroeiing op het dak. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 4

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 67 (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: In (verdwenen) loopgraaf ten zuiden van Fort Ertbrand.

Aanvullende beschrijving: Grasbegroeiing op het dak. Eén toegang dichtgemetseld. Kleine ronde openingen in zijgevel.

Bunker 5

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 60B (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in loopgraaf, die lus vormde achter loopgraaf ten zuiden van Fort Ertbrand.

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 6

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 60B (deel)

Type: II

Oriëntatie voormuur: oost

Inplanting: in loopgraaf, die lus vormde achter loopgraaf ten zuiden van Fort Ertbrand.

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 7

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 70E (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: Onder heuvel ter hoogte van voorste loopgraaf. Terrein genivelleerd.

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 8

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 68 (deel)

Type: IX

Oriëntatie voormuur: niet gekend

Inplanting: Onder heuvel ter hoogte van voorste loopgraaf. Terrein genivelleerd.

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard.

Bunker 9

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 68 (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: Onder heuvel ter hoogte van voorste loopgraaf. Terrein genivelleerd.

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Verticaal geplaatste stalen balk centraal in de binnenruimte.

Bunker 10

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 60B (deel)

Type: VII

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in loopgraaf ten zuiden van Fort Ertbrand.

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten op achtergevel. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 11

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 60B (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 12

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 59C (deel)

Type: IX met pantserplaat

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Betonspatten tegen achtergevel.

Bunker 13

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 54C (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in loopgraaf net achter voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Betonspatten tegen achtergevel. Eén toegang dichtgemetseld. Cijfer 6 in zwarte verf.

Bunker 14

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 54C (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Betonspatten tegen achtergevel. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 15

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 52B (deel)

Type: IV

Oriëntatie voormuur: noord

Inplanting: in inspringende hoek voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten of relief tegen achtergevel. Twee toegangen dichtgemetseld, één deels opengemaakt.

Bunker 16

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 52B (deel)

Type: IX met pantserplaat

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Eén toegang deels dichtgemetseld. Betonspatten/reliëf tegen achtergevel. Cijfer 8 in zwarte verf.

Bunker 17

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummers 51 (deel), 52B (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in loopgraaf net achter voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen achtergevel. Verticaal geplaatste stalen balk in binnenruimte. Nummer 10 in zwarte verf.

Bunker 18

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 51 (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen achtergevel. Eén toegang dichtgemetseld. Aan noordelijke zijde waren werken begonnen voor een schietopening. Nummer 11 in zwarte verf.

Bunker 19

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 48 (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noord

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen achtergevel. Eén toegang dichtgemetseld. Verticale stalen balk in binnenruimte. Nummer 12 in zwarte verf.

Bunker 20

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 48 (deel)

Type: IX met pantserplaat

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen achtergevel. Toegang is dichtgemetseld.

Bunker 21

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 48 (deel)

Type: XVII

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in loopgraaf net achter voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten tegen achtergevel. Toegang is dichtgemetseld.

Bunker 22

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 47B (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen achtergevel. Eén toegang dichtgemetseld. Hergebruikt in 1938 in functie van Versterkte Stelling Antwerpen. Aanpassingen ten behoeve van 'chardome-affuit'.

Bunker 23

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 47B (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen achtergevel. Twee toegangen dichtgemetseld.

Bunker 24

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummers 46B (deel), 47B (deel)

Type: IX met pantserplaat

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen achtergevel. Toegang dichtgemetseld.

Bunker 25

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummers 45A (deel), 46B (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in loopgraaf net achter voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen achtergevel. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 26

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 40A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: oost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen achtergevel. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 27

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 40A (deel)

Type: IV

Oriëntatie voormuur: oost-zuidoost

Inplanting: in knik in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten ter hoogte van toegangen. Roodbruine verf bij toegang en in openingen frontmuur. Eén toegang en één opening frontzijde (nog origineel) dichtgemetseld. Nummer 19 in zwarte verf.

Bunker 28

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 40A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten op de achtergevel. Vlak voor opschrift. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 29

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 43A (deel)

Type: VII

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in loopgraaf in tweede lijn

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten op de achtergevel. Eén toegang dichtgemetseld. IJzeren structuur in binnenruimte.

Bunker 30

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 43A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordwest

Inplanting: in loopgraaf in derde lijn

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 31

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 43A (deel)

Type: II

Oriëntatie voormuur: noord

Inplanting: in loopgraaf in derde lijn

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak.

Bunker 32

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 43A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in loopgraaf in derde lijn

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 33

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 42A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in loopgraaf in derde lijn

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 34

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 42A (deel)

Type: II

Oriëntatie voormuur: oost

Inplanting: in loopgraaf in derde lijn

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 35

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 41A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: zuidoost

Inplanting: in loopgraaf in derde lijn

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 36

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 42A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: achter derde lijn. Geen loopgraaf.

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op het dak. Eén toegang dichtgemetseld, één toegang nog deels dichtgemetseld.

Bunker 37

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 37E (deel)

Type: IX

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Toegang dichtgemetseld.

Bunker 38

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 3A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Vlak voor opschrift. Verticaal geplaatste stalen balk centraal in binnenruimte.

Bunker 39

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 3A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: Net achter voorste loopgraaf. Loopgraaf deels verdwenen.

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Vlak voor opschrift. Eén toegang dichtgemetseld. Verticale stalen balk centraal in binnenruimte.

Bunker 40

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 4A (deel)

Type: VII

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: achter voorste loopgraaf / in tweede lijn. Loopgraaf verdwenen.

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Vlak voor opschrift. Roodbruine verf bij toegang. Eén toegang dichtgemetseld. IJzeren structuur in binnenruimte.

Bunker 41

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 10A (deel)

Type: XVII

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: net achter voorste loopgraaf. Loopgraaf verdwenen.

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Vlak voor opschrift. Roodbruine verf bij toegang.

Bunker 42

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 10A (deel)

Type: IX met pantserkoepel

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Roodbruine verf ter hoogte van toegang. Pantserplaat.

Bunker 43

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 10A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Eén toegang dichtgemetseld. Verticale stalen balk centraal in binnenruimte.

Bunker 44

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 10A (deel)

Type: IV

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten op achtergevel en ter hoogte van toegangen. Rode camouflageverf bij toegang. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 45

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 14C (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Eén toegang dichtgemetseld. Stalen verticale balk in binnenruimte.

Bunker 46

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 13D (deel)

Type: IV

Oriëntatie voormuur: noord

Inplanting: in inspringende hoek van voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Betonspatten op achtergevel, ter hoogte van toegangen en ter hoogte van muuropeningen aan voorzijde. Roodbruine camouflageverf ter hoogte van toegangen en muuropeningen.

Bunker 47

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 13D (deel)

Type: IX met gleuf

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Grotendeels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Vlak voor opschrift. Toegang is dichtgemetseld. Schuifje vóór observatiegleuf bewaard. Camouflageverf.

Bunker 48

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 230A (deel)

Type: XIV

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten en roodbruine verf op achtergevel en bij toegang. Vlak voor opschrift.

Bunker 49

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 230A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in loopgraaf achter voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Vlak voor opschrift. Eén dichtgemetselde toegang. In oorsprong vrij grote verticale opening in achtermuur.

Bunker 50

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 230A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in loopgraaf achter voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Vlak voor opschrift. Eén dichtgemetselde toegang. Roodbruine verf bij toegang.

Bunker 51

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 230A (deel)

Type: VII

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: achter voorste loopgraaf. Loopgraaf bij bunker verdwenen.

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Eén dichtgemetselde toegang. IJzeren structuur binnenin.

Bunker 52

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 230A (deel)

Type: X

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: op 100 m achter voorste loopgraaf. Geen loopgraaf bij bunker.

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten op achtergevel. Vlak voor opschrift.

Bunker 53

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 226B (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noord

Inplanting: in loopgraaf (tweede lijn) op 200 m achter voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Eén dichtgemetselde toegang.

Bunker 54

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 226B (deel)

Type: II

Oriëntatie voormuur: oost

Inplanting: in loopgraaf (tweede lijn) op 200 m achter voorste loopgraaf.

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Eén dichtgemetselde toegang.

Bunker 55

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 226B (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: oost

Inplanting: in loopgraaf (tweede lijn) op 200 m achter voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Eén dichtgemetselde toegang.

Bunker 56

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 239M (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten tegen achtergevel, met uitsparing vlak voor opschrift. Eén dichtgemetselde toegang. Verticale stalen balk centraal in binnenruimte.

Bunker 57

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 239M (deel)

Type: VIII

Oriëntatie voormuur: noordwest

Inplanting: in knik voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten aan voorzijde en tegen zuidwestelijke zijde. Toegang en schietopening zijn dichtgemetseld. Zware metalen bouten boven schietopening en kleinere ijzeren elementen. Aan binnenzijde schuiven vóór kijkgat met opschrift "Gesch.St. 7.5" aangebracht.

Bunker 58

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 239M (deel)

Type: IX met gleuf

Orientatie voormuur: noordoost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen voor- en achtergevel, met uitsparing vlak voor opschrift boven toegang. Schuifluikje in observatiegleuf met opschrift "[].Inf.B." is nog aanwezig. Sporen van roodbruine verf in observatiegleuf en bij toegang.

Bunker 59

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 239M (deel)

Type: VI

Orientatie voormuur: oost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen achtergevel. Centraal vlak voor opschrift. Stalen balk centraal in de binnenruimte. Roodbruine verf in toegang.

Bunker 60

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 225D (deel)

Type: VIII

Orientatie voormuur: oost

Inplanting: in knik voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen buitenmuren. Roodbruine verf in schietopening en in toegang. Zware bouten boven en kleinere ijzeren elementen bij schietopening aan buitenzijde. Embrasüreplaat aan binnenzijde.

Bunker 61

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 225D (deel)

Type: VI

Orientatie voormuur: oost

Inplanting: in voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten tegen achtergevel, met uitsparing vlak voor opschrift. Eén toegang grotendeels dichtgemetseld. Roodbruine verf bij toegang.

Bunker 62

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 225D (deel)

Type: VI

Orientatie voormuur: oost

Inplanting: in voorste loopgraaf. Loopgraaf niet zo uitgesproken bewaard.

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten tegen achtergevel, met uitsparing vlak voor opschrift. Eén toegang grotendeels dichtgemetseld. Sporen van roodbruine verf op buitenmuur en in toegang.

Bunker 63

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 225D (deel)

Type: VII

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: Op 40 m achter voorste loopgraaf, wellicht tweede lijn. Loopgraaf nauwelijks bewaard.

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten tegen achtergevel, met uitsparing vlak voor opschrift. Roodbruine verf ter hoogte van de toegangen.

Bunker 64

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummers 225D (deel), 226A (deel)

Type: XVII

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: In loopgraaf net achter voorste loopgraaf.

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Betonspatten tegen achtergevel. Roodbruine verf bij toegang.

Bunker 65

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 226A (deel)

Type: VI

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: In loopgraaf net achter voorste loopgraaf.

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Betonspatten tegen achtergevel. Vlak voor opschrift. Eén toegang deels (origineel) dichtgemetseld. Roodbruine verf bij toegang.

Bunker 66

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, perceelnummer 179 (deel)

Type: II

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: geïsoleerde mitrailleursnest op 580 m achter voorste loopgraaf

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Eén toegang dichtgemetseld.

Bunker 67

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie H, perceelnummer 230A (deel)

Type: II

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: geïsoleerde mitrailleursnest op 550 m achter voorste loopgraaf, ter hoogte van de kruising van de Baron Paul Kronackerdreef met de Kalmthoutsesteenweg.

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak. Stalen bekleding tegen binnenmuur aan frontzijde.

Bunker 68

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie E, perceelnummer 233Z5 (deel) en deel van het openbaar domein

Type: II

Oriëntatie voormuur: noordoost

Inplanting: geïsoleerde mitrailleursnest op 700 m achter voorste loopgraaf, ter hoogte van kruising Baron Paul Kronackerdreef met de spoorlijn Kapellen-Essen. In tuin op adres Philippe Spethstraat 236.

Aanvullende beschrijving: Deels aangeaard. Grasbegroeiing op dak.

Bunker 69

Kadastergegevens: Kapellen, 2de afdeling, sectie D, perceelnummer 52E (deel)

Type: XVI

Oriëntatie voormuur: noordwest

Inplanting: commandopost, oorspronkelijk in tweevoud opgetrokken op het domein van het landhuis Heidehof, op meer dan 2000 m achter voorste loopgraaf.

Aanvullende beschrijving: Commandopost voor een infanterieregiment of voor artilleriesgroepen. Deels aangeaard. Stalen bekleding tegen binnenwand frontmuur. Oorspronkelijke tweeledige, opgeklampte houten deur, waarbij de klampen aan de binnenzijde zijn genageld op de spiegelklampen aan de achterzijde. Ook de ijzeren duimhensels en het deurbeslag zijn bewaard.

Het is eigen aan bunkers dat er in de ondergrond onder en rond de bunker constructieve elementen of militaire infrastructuur bewaard zijn die rechtstreeks verband houden met de bunker, zoals vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling.

Veldversterkingen: landschappelijke en archeologische sporen

Groep 1: voorste loopgraven

Omschrijving: meest vooruitgeschoven loopgraven in het interval tussen Fort Ertbrand en de spoorlijn Kapellen-Essen. Het tracé van de loopgraven loopt van noordwest naar zuidoost.

Kenmerken: loopgraven met borst- en rugwering en op regelmatige afstand traversen, waarin behalve betonnen constructies ook nog observatieposten en mitrailleurstellingen waren uitgebouwd. De loopgraven zelf zijn bovengronds uitgegraven in een opgeworpen wal. In de borstwering van de loopgraven zijn betonnen schuilplaatsen van het type VI of observatieposten van het type IX of XIV opgetrokken. Hier en daar vormen de loopgraven een lus of springen ze naar voor uit. In de hierdoor gevormde inspringende hoeken kunnen mitrailleurposten van het type IV of geschutsposten van het type VIII opgetrokken zijn, die zo gepositioneerd waren omwille van een flankerend schietbereik. In het achterste deel van de lussen zijn schuilplaatsen van het type VI of commandoposten van het type XVII opgetrokken. Vóór en achter de loopgraven zijn er uitgravingen, die ontstaan zijn ten gevolge van de aanleg van de loopgraven. Hier en daar is er ook een open aarden stelling net vóór de loopgraaf bewaard. Het stuk van de meest vooruitgeschoven loopgraaf net ten zuidoosten van de Kalmthoutsesteenweg, meer bepaald op de percelen Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 13D en Kapellen, 2de afdeling, sectie H, 230A, is wellicht een aangepaste Belgische loopgraaf uit augustus-september 1914, met name 'tranchée 3'.

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 3A (deel), 4A (deel), 9A (deel), 10A (deel), 13D (deel), 14C (deel), 37E (deel), 38A (deel), 39C (deel), 40A (deel), 45A (deel), 46B (deel), 47B (deel), 48 (deel), 51 (deel), 52B (deel), 53 (deel), 54C (deel), 59C (deel), 60B (deel); Kapellen, 2de afdeling, sectie H, 225D (deel), 226A (deel), 230A (deel), 239M (deel).

Groep 2: loopgraven ten zuiden van Fort Ertbrand

Omschrijving: Eén grote en enkele kleinere stukken loopgraaf ten zuiden van Fort Ertbrand. Deze loopgraven vormden een verbinding tussen de loopgraven van het interval tussen Schans Smoutakker en Fort Ertbrand enerzijds en de loopgraven van het interval tussen Fort Ertbrand en Fort Brasschaat anderzijds. Het grootste stuk is afkomstig van een gevechtloopgraaf, die noordwest – zuidoost georiënteerd was.

Kenmerken: De meeste stukken loopgraaf zijn bovengronds uitgegraven in een opgeworpen wal. De zwaarst uitgebouwde loopgraven zijn voorzien van een goed uitgebouwde borst- en rugwering en traversen. In de gevechtloopgraaf waren ter hoogte van de flanken schuilplaatsen van het type VI opgetrokken, evenals mitrailleurposten van het type II. Minder uitgesproken stukken loopgraaf dicht tegen de Oude Galgenstraat (percelen 73A en 73B) hebben een eerder zigzaggend of kronkelend verloop.

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 60A (deel), 60B (deel), 67 (deel), 68 (deel), 69A (deel), 70B (deel), 70C (deel), 71C (deel), 71D (deel), 73A (deel), 73B (deel).

Groep 3: verbindingsloopgraven

Omschrijving: Kleine stukjes verbindingsloopgraven, tussen voorste loopgraaf en loopgraaf in tweede lijn of tussen tweede en derde lijn. Ze zijn west – oost of zuidwest – noordoost georiënteerd.

Kenmerken: De meeste loopgraven zijn bovengronds uitgegraven in een opgeworpen wal. Deze loopgraven hebben eerder een kronkelend verloop. Ze bevatten of leidden naar schuilplaatsen van het type VII.

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 39C (deel), 40A (deel), 41A (deel), 43A (deel), 47B (deel), 54C (deel), 60B (deel), 67 (deel), 230A (deel).

Groep 4: Belgische zigzagloopgraven

Omschrijving: Belgische loopgraven uit augustus-september 1914. Deze leidden naar meer achterwaarts gelegen schuilplaatsen.

Kenmerken: Rechte stukken loopgraaf of wal, tot 45 m lang, volgens een zigzaggend patroon aangelegd. In sommige wallen kan er een specifieke profilering onderscheiden worden. Aan weerszijden van de wallen is een greppel uitgegraven.

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 13D (deel), 42 A (deel), 43A (deel); 2de afdeling, sectie H, 230A (deel).

Groep 5: loopgraven in tweede of derde lijn

Omschrijving & kenmerken: loopgraven in tweede of derde lijn aangelegd. De loopgraven in tweede of derde lijn zijn of waren met de voorste verdedigingslijnen verbonden via verbindingsgangen.

De loopgraaf op percelen Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 52A, 52B, 53, 54B, 54C, 59C en 60B ten zuiden van Fort Ertbrand, is 210 m lang en heeft de typische vorm van een Belgische loopgraaf met teruggebogen flanken. Deze loopgraaf maakte deel uit van de tweede verdedigingslijn. In deze loopgraaf zijn de traversen heel regelmatig aangelegd, maar minder uitgesproken dan in de voorste lijn. In deze loopgraaf zijn er geen bunkers opgetrokken.

De loopgraaf op percelen Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 41A, 42A en 43A is ongeveer 120 m lang en gaat terug op de Belgische 'tranchée 1'. Het betreft een rechte loopgraaf met schuine of gebogen flanken. Deze loopgraaf is in derde positie geïntegreerd in de 'Nordabschnitt'. Van hieruit vertrekken er in zuidwestelijke richting volgens een zigzagpatroon rechte stukken loopgraven of wallen, eveneens van Belgische origine, richting schuilplaatsen. Ook in deze voormalige 'tranchée' hebben de Duitsers traversen uitgewerkt, zij het dat deze iets breder lijken te zijn dan in de voorliggende loopgraven. In deze loopgraaf zijn symmetrisch ten opzichte van elkaar vier schuilplaatsen van het type VI en twee mitrailleursposten van het type II opgetrokken, waarbij de mitrailleursposten zijn ingeplant in beide hoeken/bochten van de loopgraaf. Een zevende bunker van het type VI is nog meer achterwaarts opgetrokken.

De loopgraaf net ten noordoosten van en bijna parallel met 'tranchée 1', meer bepaald gelegen op de percelen Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 39B, 40A, 42A en 43A maakte deel uit van de tweede lijn van de 'Nordabschnitt'. Deze loopgraaf wordt gekenmerkt door traversen op regelmatige afstand. Op de kruising met de meest noordelijke verbindingloopgraaf is een schuilplaats van het type VII ingeplant.

De loopgraaf op het perceel Kapellen, 2de afdeling, sectie H, 226B maakte deel uit van de derde positie van de Nordabschnitt. Met moeite valt een rechte loopgraaf met schuine of gebogen flanken te herkennen, maar het verloop is eerder grillig. In de twee uiteinden van de loopgraaf is een schuilplaats van het type VI opgetrokken, terwijl er centraal een mitrailleurspost van het type II is opgetrokken.

Stukje loopgraaf, gelegen op percelen Kapellen, 2de afdeling, sectie H, 181A, 182C en 204B net ten westen van de spoorlijn Kapellen-Essen. Dit stukje loopgraaf vormt een restant van de tweede lijn, die hier was aangelegd aan weerszijden van de spoorlijn. Het bewaarde stukje vertoont de kenmerken van de meest vooruitgeschoven loopgraven (groep 1), met traversen, die op regelmatige afstand van elkaar liggen.

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 39B (deel), 40A (deel), 41A (deel), 42A (deel), 43A (deel), 52A (deel), 52B (deel), 53 (deel), 54B (deel), 54C (deel), 59C (deel) en 60B (deel); Kapellen, 2de afdeling, sectie H, 181A (deel), 182C (deel), 204B (deel) en 226B (deel).

Groep 6: aarden wallen met flanken

Omschrijving: drie bewaarde aarden wallen of heuvels met korte, rechte flanken, wellicht van Belgische makelij. Twee structuren liggen op 110 m ten zuidwesten van 'tranchée 1', één structuur op 140 m achter de oorspronkelijke 'tranchée 3'.

Kenmerken: drie aangelegde heuvels of wallen met flanken, die schuin aflopen. De structuren zijn 15 à 22 m lang en 8 m diep. De wallen met flanken lijken telkens een platform te omvatten, hoger dan het maaiveld, maar lager dan de wal of flanken.

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 41A (deel), 42A (deel); Kapellen, 2de afdeling, sectie H, 226B (deel).

Groep 7: twee rechte greppels met niervormige verhoging

Omschrijving: twee rechte, parallel aangelegde greppels met een licht verhoogd uiteinde, wellicht een overgebleven parkstructuur van het domein Mastenhof, mogelijk gebruikt in functie van een schietstand.

Kenmerken: twee rechte, parallel aangelegde greppels, in het totaal (nu nog) 150 m lang, met op het (noordwestelijke) uiteinde een niervormige verhoging.

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 41A (deel), 42A (deel) en 43B (deel).

Groep 8: kleine stukjes loopgraven

Omschrijving: een groepje kleine kronkelende stukjes loopgraaf achter (ten zuidwesten van) de 'Nordabschnitt', in zuidwest-noordoostelijke richting aangelegd.

Kenmerken: vijf korte stukjes loopgraaf, tussen de 25 en 45 m lang, met een eerder kronkelend patroon.

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 54A (deel), 59A (deel), 132 (deel), 133A (deel), 133B (deel), 153A (deel).

Groep 9: Belgisch veldversterkingen bij Antitankgracht

Omschrijving: verdedigingsstelsel met loopgraven, verbindingsgangen en andere veldversterkingen, die het Belgisch leger achter (ten zuidwesten van) de Antitankgracht aanlegde in de periode tussen eind augustus 1939 en 10 mei 1940. De kuilen waren bedoeld als infanteriekuilen of voor de opstelling van mitrailleurs of machinegeweren. Die kuilen werden met elkaar verbonden via verbindingloopgraven met een gebroken tracé, waarvan sommige onderdelen met een schietbanket waren uitgerust. Op de aangelegde wallen werden mitrailleurs of machinegeweren geplaatst om de vijand met vuurbarrages te bestoken.

Kenmerken: geheel van veldversterkingen, bestaande uit kuilen, verbindingloopgraven, wallen en andere structuren. De verbindingloopgraven vertonen een grillig, gebroken tracé en zijn minder zwaar uitgewerkt dan de Duitse loopgraven van de 'Nordabschnitt'. Sommige verbindingloopgraven vertrekken vanuit de meest vooruitgeschoven loopgraaf van de 'Nordabschnitt'. De wallen hebben een langgerekte, eerder onregelmatige vorm en zijn vooral bewaard langs de Antitankgracht. Ze omvatten vaak een stukje loopgraaf. De geometrische vormen op perceel 48 bestaan uit kaarsrechte greppels van 30 à 45 m lang, die vertrekken vanuit eerder rechthoekige putten van 4,5 x 1,5 m groot. Aan het noordwestelijke en noordoostelijke uiteinde worden ze door een wal met loopgracht beschermd.

Kadastergegevens: Kapellen, 1ste afdeling, sectie B, 1A (deel), 2B (deel), 11C (deel), 37E (deel), 38A (deel), 39C (deel), 40A (deel), 45B (deel), 45C (deel), 46A (deel), 46B (deel), 47A (deel), 47B (deel), 48 (deel), 55 (deel), 56 (deel), 57A (deel), 58B (deel), 61B (deel) en 63C (deel); Kapellen, 1ste afdeling, sectie I, 132T (deel) en deel van het openbaar domein.

Het bovengronds en in de topografie aanwezige erfgoed, zoals bunkers of loopgraven is onlosmakelijk verbonden met sporen, structuren en objecten die in de bodem aanwezig zijn en gerelateerd zijn aan de activiteiten uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog.

Art. 3. Voor het beschermd monument gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° de bescherming beoogt het behoud in situ van de betonnen verdedigingswerken en landschappelijke en ondergrondse structuren, sporen en vondsten;
- 2° de algemene doelstelling van de bescherming is meer bepaald het behoud en de instandhouding van de erfgoedkenmerken en -elementen die de basis vormen voor de

- erfgoedwaarden, waaronder de constellatie aan betonnen constructies met hun oorspronkelijke indeling en afwerking, inclusief de openingen en nissen in dak, muren en vloeren. Bijzondere aandacht moet besteed worden aan het behoud van houten en ijzeren onderdelen en aangebrachte verf ter camouflage. Er dient gestreefd te worden naar het behoud in situ van ondergrondse constructieve elementen en aansluitende militaire infrastructuur, zoals vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling. De bescherming beoogt eveneens het behoud van de landschappelijke en archeologische structuren, sporen en vondsten;
- 3° de erfgoedwaarden van de bunkers en de leesbaarheid ervan zouden desgevallend versterkt kunnen worden door het verwijderen van niet-oorspronkelijke materialen, schroot, bouwafval en rommel op, tegen en in de betonnen posten. Ook de spontane opslag van bomen en struiken zou omzichtig verwijderd kunnen worden. Aarde en grasbegroeiing, tijdens de oorlog aangelegd op het dak van een bunker, of mosbegroeiing op de muren, vallen hier niet onder;
 - 4° het droog houden van de bunkers door gepaste maatregelen tegen waterinsijpeling zoals het afdekken van eventuele openingen in het dak zonder de luchtcirculatie te wijzigen, bevordert de instandhouding van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen;
 - 5° in voorkomend geval kan er gezocht worden naar maatregelen om grondwater in de bunkers permanent te vermijden, in overeenstemming met de specifieke landschappelijke en archeologische context;
 - 6° conserverende maatregelen (roestwerende behandeling) voor de blootliggende ijzeren onderdelen bevorderen de instandhouding van de ijzeren erfgoedelementen op zich en het omliggende beton, dat beschadigd zou kunnen worden door uitzettende corrosie;
 - 7° conserverende maatregelen voor houten onderdelen bevorderen de instandhouding van de houten erfgoedelementen;
 - 8° de erfgoedwaarden en de natuurwaarden, zijnde de inrichting van de bunkers als vleermuizenschuilplaatsen, kunnen meer verzoend worden;
 - 9° de tijdens de Tweede Wereldoorlog dichtgemaakte muuropeningen in de bunkers dienen niet opnieuw geopend te worden in functie van een eventuele openstelling van de site;
 - 10° indien nodig geacht, kunnen er maatregelen getroffen worden tot het afsluiten van de bunkers, mits er voldoende rekening wordt gehouden met de aanwezige erfgoedwaarden en erfgoedkenmerken;
 - 11° omwille van de kwetsbare topografie is een landgebruik waarbij de huidige microtopografie bewaard blijft, aangewezen;
 - 12° een aangepast kap- en terreinbeheer is wenselijk. Om het microreliëf te behouden is het aanbevolen om boven de wortels te kappen en de stronken ter plekke te laten;
 - 13° beschadiging als gevolg van de inzet van zware materialen, die door hun gewicht of omvang diepe sporen op het terrein achterlaten, dient vermeden te worden;
 - 14° omwille van de kwetsbare topografie kan de betreding van de site beperkt gehouden worden of kan het publiek geleid worden;
 - 15° destructieve bodemingrepen, zoals grondwerken door afgraving of ophoging, dienen maximaal vermeden te worden. Bij eventueel noodzakelijke grondwerken die een impact hebben op het historisch microreliëf, dient met het oog op het vrijwaren en registreren van archeologische sporen een voorafgaand archeologisch onderzoek te gebeuren;
 - 16° metaaldetectie is enkel toegelaten in het kader van een wetenschappelijke vraagstelling of beheer (monitoring), conform de bepalingen van het Onroerenderfgoeddecreet, hoofdstuk 5, afdeling 5.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van het beschermde monument zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, bliksem, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;

- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Voor de volgende handelingen aan het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

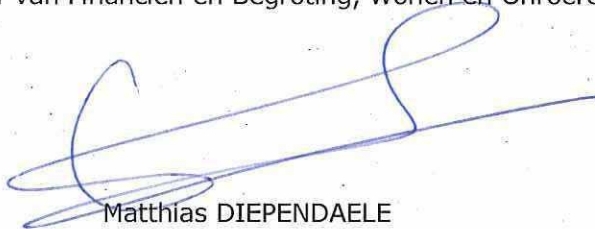
- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren van constructies:
 - a) het verwijderen, vervangen of wijzigen van dakbedekking;
 - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
 - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
 - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerken, deuren, ramen, luiken, poorten, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
 - e) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
 - f) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden, met uitzondering van verkiezingspubliciteit en met uitzondering van publiciteitsinrichtingen, waarbij wordt bekendgemaakt dat het goed te koop of te huur is, op voorwaarde dat de totale maximale oppervlakte niet meer bedraagt dan 4 m²;
- 5° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
 - a) het wijzigen van het microreliëf;
 - b) elke handeling die een aanzienlijke wijziging van de landschapkenmerken tot gevolg heeft, met uitzondering van cultuurgewassen, onder meer voor de landbouw, en tuinbeplanting;
 - c) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse en ondergrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
 - d) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen, met uitzondering van gladde schrikdraad en prikkeldraad ten behoeve van veekering;
 - e) het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden;
 - f) het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m², met uitzondering van verhardingen geplaatst binnen een straal van 30 m rond een vergund of een vergund geacht gebouw;
 - g) het plaatsen of wijzigen van straatmeubilair, met uitzondering van niet-aard- en niet-nagelvaste elementen en verkeersborden vermeld in artikel 65 van het Koninklijk Besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer en van het gebruik van de openbare weg;
 - h) het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur of parkeerplaatsen;
 - i) graafwerken in functie van het bouwen, verbouwen of heropbouwen van constructies;
 - j) het aanplanten, vellen, rooien en ontstronken van bomen;
 - k) het plaggen en het afvoeren van de plaggen;
 - l) metaaldetectie in het kader van specifieke wetenschappelijke of beheersgerichte doelstellingen;
- 6° het uitvoeren van volgende handelingen aan of in het interieur:
 - a) het uitvoeren van destructief materiaaltechnisch onderzoek;
 - b) het uitvoeren van structurele werken en het toevoegen van nieuwe structuren;
 - c) het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;

- d) het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds, gewelven, vloeren, trappen, binnenschrijnwerken, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, lambrisering, beslag, hang- en sluitwerk, en van de waardevolle interieurdecoratie;
- e) het bepleisteren van niet-bepleisterde elementen of het bepleisteren met een andere samenstelling of textuur, alsook het ontpleisteren van bepleisterde elementen;
- f) het beschilderen van ongeschilderde elementen of het schilderen in andere kleuren of kleurschakeringen of met een andere verfsoort dan de aanwezige.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud.

Brussel, 22 NOV. 2019

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Matthias DIEPENDAELE